

ZAHUMENSZKY LAJOS

HUSZÁROK a szabadságharcban

A magyar könnyű lovasság jelentőségét az osztrák császári hadvezetés már a török háborúk idején felismerte. Ez időtől kezdve a magyar lovascsapatok számát állandóan növelték. Száz évvel a szabadságharc előtt a császári haderőnek már nemcsak szerves és fontos tényezője, de kifejezetten fő alkatrésze voltak. Az 1848-ig eltelt idő alatt a magyar huszár rohamos fejlődésben járt a haderő fegyvernemeinek élén. Teljesítményével és harcaival is Európaszerte bámulatot keltett.

Jusson eszünkbe, azonban, hogy Magyarországon ezekben az évszázadokban nem volt szabad és független állam. A Monarchia alkotórésze voltunk és nem volt külön hadseregünk. A magyar nép zászlók alá állított fiai a császári-királyi hadsereg részeit alkotó magyar csapattestekben szolgáltak és a „divide et impera” elvének megfelelően nagyrésztük nem is állomásozott Magyarországon, hogy

Huszárok 1848-ban.

helyet adjon hazánkban osztrák, olasz, cseh és lengyel nemzetiségű ezredeknek.

Ezeknek tudatában vessünk néhány pillantást az 1848. évben fennálló huszárezredek helyzetére és szervezetére.

A Monarchia hadseregének könnyű magyar lovassága 12 huszárezredből állott. Egy ezred 4 osztályra, vagyis összesen 8 lovasszázadra (svadron-ra) tagozódott és állománya kb. 2000 ember és ugyanannyi ló volt. A légénységi kiegészítés toborzás útján történt. A szolgálati kötelezettség ideje 12 év volt, mely után az öreg huszár vagy „obsitolt”, vagy „kapitulációba lépett”, azaz újabb 6 évi szolgálatra kötelezte magát. A huszár fegyverzete rövid karabély, pisztoly és kard volt.

A tisztikart részben a bécsújhelyi tiszt- és polgári családok katonai szolgálatra önként jelentkezett tagjai alkották.

Az ósövényi csata. Than Mór vízfestménye.

Huszárok a kápolnai csatában.

Ebben az időben a Monarchia politikusai mindent elkövettek, hogy a forradalmak nyomán felfakadó nemzetiségi érzés erőit a hadseregből — az omladozó, bonyolult birodalmi szerkezetnek ebből a hatalmas eszközéből — kikapcsolják, vagy legalább is a sokféle nemzetiség kölcsönös fékezésére hasznosítsák. Ez a magyarázata annak, hogy — amíg a huszárezredek legénységét színmagyar ösztetételűnek hagyták meg, addig a tisztikart a legkülönbözőbb nemzetiségűekből válogatták össze, különös gonddal ügyelve arra, hogy a kiváló magyar huszárt csak elenyésző számban vezethessék saját véreik.

A 12. huszárezredből 1848 elején csak négy (az 1., 2., 3. és a 11. székely határőr-) huszárezred állomásozott Magyarországon. A többiek az osztrák tartományokban voltak elhelyezve, illetve két ezred (az 5. és 7.) Olaszországban, Radetzky seregének kötelékében hadakozott.

Ebben a helyzetben érte őket a márciusi események kirobbanása és ennek eredménye, az első felelős magyar kormány megalakulása. Az 1848 április 11-én szentesített törvények alapján a Magyarországon és Erdélyben lévő cs. kir. katonaság a magyar hadügyminiszter fennhatósága alá került. A magyar kormány azonban ugyanezekre a törvényekre hivatkozva azt követelte Béctől, hogy az örökös tartományokban állomásozó magyar katonaságot is küldjék haza. A bécsi kormány tisztában volt azzal az érzékeny veszteséggel, mely e követelés teljesítésével a császári haderőt érné. Ezért vonakodott annak eleget tenni.

Végül is azonban engednie kellett, mert július 14-én a császár leirattal intézkedett az osztrák tartományokban állomásozó magyar csapattesteknek Magyarországra való irányítására. Ez a parancs indította el a 4., 6., 9. és 10. huszárezredet a hazai földre.

Augusztus végén azonban, — az Olaszországban működő 5. és 7. huszárezreden kívül, — még mindig voltak huszár alakulatok, melyeket a bécsi kormány erőszakkal visszatartott. Ilyen volt: a Galiciában lévő 8., a Csehországban lévő 12. huszárezred és a 4. huszárezred Grácban visszatartott egyik

osztálya. Az erőszak azonban célját nem érte el. Az olasz földre sodródott 2. huszárezred kivételével mégis mind a 10 találkozott a hazai földön a magyar igazság és szabadság zászlaja alatt.

Az idegen földre, idegen érdekek szolgálatára parancsolt magyar huszárok hazatérése a szabadságharc egyik legszebb, legkiemelkedőbb mozzanata volt.

A magyar huszár mindig és mindenütt magyar maradt: Nem tudott megváltozni sem Ausztria fenyves hegyei között, sem Galicia mocsaras lengyel falvaiban, sem a „majlandi 32 torony” árnyékában. Hazaszeretete sziklaszilárd maradt, szülőföldje iránti nosztalgiaja olthatatlan volt.

Igy érte őt a forradalmak híre és szele, majd így rázta meg őt a szabadságért zászlót emelő hazájának hívó szava.

A magyar huszár megértette, hogy mit kell tennie!

Mindegy volt, hogy a bécsi kormány visszahelyezte-e ezredét Magyarországra, vagy sem. Sok száz és ezer kilométeres meszeseségekből, a távoli osztrák tartományokból megindult a magyar határok felé. Ezernyi veszély, üldöztetés, nélkülözés, kimerítő menetelés, furfangos ügyeskedés közben áramlottak haza az egyes huszárok, tiszt-vezette szakaszok vagy századok.

Ennek a megrázó hőskölteménynek első szakasza már 1848 tavaszán játszódott le. Elég volt hozzá a délmagyarországi szerb felkelés híre. A 6. „Württemberg” huszárezred, mely a hazavonulásra csak július végén kapott parancsot, Galiciában állomásozott. Egyik százada már májusban hazaszökött. A század parancsnokában, *Lenkey századosban*, még látszólag felülkerekedett a császárhűség és az évtizedes nevelés. Vállalkozott arra, hogy egységét visszahozza. Utól is érte huszárait, de ezeknek sorsközösségi érzésétől áthatva ő sem tudta megtagadni magyar-önmagát. Százada élére állt és a határtól kezdve a magyar lakosság ujjongása közben vezette katonáit Pestre, majd onnan a délvidéki harcokba.

A csehországi állomáshelyén erőszakkal visszatartott 12. „Nádor” huszárezred, mely hűségéről és megbízhatóságáról volt híres, 1848 júliusában a prágai forradalom elfojtására kapott parancsot. De ez volt az utolsó alkalom, amikor még a bécsi kormány elnyomó politikájának eszközéül használhatta fel őket. A Magyarországból érkező hírek itt is megbontják a régi rendet. Elsőnek Sréter Lajos százados és Dessewffy Dénes hadnagy szöknek meg 6 altiszttel és 43 huszárral. Nyomukba lép nemsokára egy egész osztály Virágh főhadnagy és Hollán hadnagy vezetésével. Majd az ezred 2. százada következik ezután, amely — vesztére — Poroszország felé lépi át a határt. A németek lefegyverzik a szökevényeket és visszatoloncolják őket az osztrák hatóság kezeibe. Ostromállapot, börtön, akasztófa lesz a hazáért égő huszárszívek büntetése. De hiába minden! Ki tiltathatja meg a hegyi pataknak, hogy a völgy

felé folyjon? Az osztrák hadvezetés 1849 elején Tirolba helyezi át az ezredet. De ez csak arra volt jó, hogy a magyar határ közelében elvonuló huszárok megmaradt részei is könnyebben elérjék a honi tájakat.

A veszélybe került haza megmentésének vágya ugyanezzel az elemi erővel vonzotta a 8. „Koburg” huszárezredet és a Grácban visszatartott 4. „Sándor” ezredbeli huszár-osztályt is. Kisebb-nagyobb osztagokban porlódtek szét az idegen földön, hogy a nemzeti-színű lobogó alatt az összes magyar huszárokkal össze találkozzanak.

*

Igy történt, hogy a magyar honvédelem a szabadságharc első idejében már — a 28 zászlóalj és néhány száz fő tüzér mellett — 65 lovasszázadból álló „sorhadbeli” katonasággal rendelkezett.

De Kossuth fegyverbe szólította a nemzetet. Megalakult a „polgárőrség”, majd a „rendes nemzetőrség” és a „mozgó nemzetőrség” is, mely önkéntes szabadcsapatokból állott. Ezekén belül tovább növelték a huszárság erejét. A vármegyék 48 osztályt állítottak fel a lovas nemzetőrökből, az önkéntes lovas szabadcsapatokból pedig további 6 új huszárezredet fejlesztettek és szerveztek. Ezek voltak: a 13. „Hunyadi”, 14. „Lehel”, 15. „Mátyás”, 16. „Károlyi”, valamint a 17. „Bocskay” és a 18. „Attila” huszárezred. Ezeket az új magyar szellemben, magyar vezényszóval és magyar jelleggel, de a régi huszárezredek mintájára szervezték. A régi ezredek új alapra való helyezésének kérdése felvetődött ugyan, de ezt maga Kossuth így döntötte el: „A huszárezredeknel, ahol a gyakorlatok bonyolódottabbak s amelyeknél a szellem a leghazafiasabb, minden maradjon a réginel!”

Igy született meg a sereg, melynek egy kifejező, új magyar névre is szüksége volt. Ezt a nevet Kisfaludy Károly az „Élet korai” című költeményében találta meg: „honvéd”!

Ez a honvédség nemcsak új, de demokratikus is volt. Az általános védkötelezettségen alapult és tiszti utánpótlása nagyrészen a legénységre támaszkodott. Alig pár hónap múlva fölébe került Európa egyik legjobban szervezett, kiképzett és vezetett katonai erejének, az osztrák császári haderőnek.

Ebben nem kis részük volt a magyar huszároknak!

*

Az új honvéd sereget — a költő szavai szerint — „napok szülték”. A gyökeres újjáépítés forró vágyának sokszor meg kellett alkudnia a meglévő régivel. Így a szabályzatok és utasítások is általában azonosok voltak a császári hadsereg szabályzataival. Mint ahogy eddig nem volt magyar vezényszó sem, úgy magyar katonai műnyelvünk sem lehetett.

A mai kor honvédje meghatódva és megilletődötten forgatja kezében a száz-esztendő, sárguló papírlapokat: az első ma-

Honvédhuszár 1848-ban.

gyar nyelvű katonai szabályzatokat! Ime, huszár vonatkozásban, egy-két példa:

„A szabad lovas serég oktatási szabályzata. — Nyomatott Máramarosvásárhelyen az ev. ref. főtanoda betűíve! Felső-visti Kali Simon által 1848.”

Ez a szabályzat „kimerít mindent, a mi az örvítézek kiképzésére és azok egyéni kötelességeire vonatkozik”. Felöleli a „közvitéz” nemzetőr lovas alapkiképzését, a „lovag dai tanítást”, a „kardfogásokat, pistollyali lövöldözést és kardvágásokat”, valamint a „soronkénti” és „lovas szakasz” gyakorlatokat.

Az „Országos Nemzetőrségi Tanács” kiadásában, Pesten, 1848-ban, több füzetben jelentek meg „A magyar nemzeti őrseregnek kötelező szabályai”. Ennek V. füzeté volt: „A lovas nemzetőrsereg gyakorlat-szabályai.” Ez az előbbivel szemben „tanodája a fő- és az altisztnak”, melynek

„czélya esupán és egyedül, hogy a törzs-, fő- és altisztek kellően kiképeztesse. Ha ezek működése összhangzásba hozatnak, ily nemzeti hadseregekkel bátran szállhatni szembe minden ellenséggel.”

Az 1849-ben megjelent „Tábori utasítás” tartalmazta e kor harcászati elveit. Eszerint a lovasság általában támadó harcfeladatokat kapott. A seregtettek csatarendbe fejlődésekor többnyire a harcvonal mögött állt, készen

arra, hogy merész, meglepő, átkaroló támadásokat intézzon az ellenség hátába.

A szabadságharc huszárai valósággal megtestesítői voltak a támadó szellemnek. Ez — a szorosan vett harci feladatokon kívül — még a felderítő, menetbiztosító vagy előőrsszolgálatban is megnyilvánult és a „portyázásokban” meg különösen nagyra növelte huszárajaink hírét.

A történelmi emlékeket idéző utód nehéz feladat előtt áll, ha a magyar szabadságharcban küzdő huszárok harci cselekedeteit akarja számbavenni. Haditetteiknek lelkiismeretes megörökítése, eredményeiknek és eredményeiknek méltatása nem fér el néhány nyomtatott oldal keretében.

Mert az elszántan és sok sikerrel harcoló magyar huszárt a szabadságharc minden mozzanatában ott látjuk. Rendületlen hűséggel és becsülettel szolgált a nemzeti önállóságunk és szabadságunk szent ügyét.

Ott van az első kardrántásnál, amikor védeni kell magunkat a határvidékek ellenünk uszított nemzetiségeinek fegyveres felkelése ellen és ott van az utolsó fejezet legutolsó veszített csatájának reménytelen erőfeszítésénél is.

A felkelők megfékezése és a bécsi kormány eszközeként „rendcsinálásra” betört Jellasich horvát bán kiűzése után, 1848 októberében vált teljessé a szakadás a magyar nemzet és a király között. Ausztria megragadta az erőszak fegyverét, hogy elvegye tőlünk mindazt, amit a forradalomban kivívtunk magunknak. Megindult a szabadságharc első fejezete: az osztrák támadó hadjárat. Magyar részről még csak a szervezkedő, az erő-gyűjtő visszavonulás ideje ez. De már itt is oroszlánrészük van a huszároknak.

Az utóvédharcok és a nagy téli visszavonulás negatív, de mégis káprázatos sikere után eljött a tavasz, hogy kibontakoztassa az új Magyarország diadalmas erőit is. Felejtethetetlen harci tetteiknek Kápolna, Hatvan, Isaszeg, Vác, Nagyszálló, Komárom lettek

színhelyei és tanúi. A császári haderő megverten takarodott ki a felszabadított országból. Európa népei és katonái bámulva figyelték fel a magyar nemzetre.

De változatlan szívvel találjuk a szent ügy mellett a magyar huszárt akkor is, amikor az óriási orosz seregek megjelenése a reménytelenség árnyékát veti reá a szabadság győzelmes tavaszára. A szabadságharcnak ez a három hónapos utolsó fejezete Világossal zárult le. Az események áradatában egyre jobban kirajzolódott a tragikus vég. Egyre mélyebben marcangolta az emberi lelkeket a kétségbeesés és az elkövetkező szörnyű zuhanás tudata. De a magyar huszár az utolsó pillanatig hű maradt a szabadság eszméjéhez. Változatlan elszántsággal vívta végig Kossuth nemzedékének nagy harcát és kardjának utolsó mozdulatával is ragyogó haditetteket karcolt a hadtörténelem lapjaira. Zsigárd, Pered, Győr, Komárom, Szőreg és Temesvár voltak ez utolsó csaták huszár haditetteinek színhelyei.

*

A szabadságharc idejében a legmagasabban ragyogott a huszár neve! De a pergő évtizedek új fegyvereket, a haditechnika új vívmányait és új háborúkat hoztak. A huszárságnak számszerűleg át kellett engednie helyét a fegyvernemek élén.

De mégis. A lovasság alkalmazása, szerezése és eredményei a második világ-háborúban mindenképpen figyelemre és tanulmányozásra méltók. És alkalmasak arra, hogy bizonyítsák: a jól vezetett, jól alkalmazott, korszerűen kiképzett és felszerelt huszárnak, — főleg a megfelelő hadszíntereken — a jövőben is nemcsak létjogosultsága, de elsőrendű fontossága van.

Unneplő emlékezésünk végén ezekkel a gondolatokkal adunk tiszteletet a száz év előtti magyar huszárnak.

